

**O'SMIR QIZLARDA AUTODESTRUKTIV XULQNI OLDINI
OLISHDA MAKTAB PSIXOLOGINING ROLI VA FAOLIYAT
YO'NALISHLARI**

Sa'dullayeva Ma'suma Abduraxmon qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'smir qizlarda autodestruktiv xulqni oldini olishda maktab psixologining ijtimoiy-psixologik roli va faoliyat yo'nalishlari tahlil qilinadi. Erta aniqlash, individual va guruhli psixologik yordam ko'rsatish, ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlik hamda profilaktik dasturlarni amalga oshirishdagi psixolog vazifalari ko'rib chiqiladi. Muallif tomonidan maktab psixologlari faoliyatini takomillashtirishga oid amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: maktab psixologi, autodestruktiv xulq, o'smir qizlar, profilaktika, erta aniqlash, psixologik yordam, ijtimoiy-psixologik faoliyat, maktab psixologik xizmati.

O'zbekiston Respublikasida maktab psixologik xizmati faoliyatini takomillashtirish masalasi so'nggi yillarda davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. O'smir qizlarda autodestruktiv xulqning oldini olish borasida maktab psixologining o'rni beqiyos, chunki u o'smir bilan eng uzoq vaqt va eng yaqin aloqada bo'luvchi mutaxassis hisoblanadi. Shu bilan birga, amaliyotda maktab psixologlari autodestruktiv xulqni erta aniqlash va unga nisbatan tizimli profilaktik ishlarni amalga oshirishda bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda [1].

Maktab psixologining autodestruktiv xulqni oldini olishdagi rolini nazariy jihatdan asoslashda A. Maslouning ehtiyojlar piramidasi, K. Rojersning shaxsga yo'naltirilgan yondashuvi va A.G. Asmolovning faoliyat nazariyasi muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi [2]. Mazkur nazariy asoslar psixologning profilaktik faoliyatini aniqroq belgilash va tizimlashtirish imkonini beradi.

Maktab psixologining autodestruktiv xulqni oldini olishdagi asosiy vazifalari.

Maktab psixologi autodestruktiv xulqni oldini olish borasida to'rtta asosiy yo'nalishda faoliyat yuritadi. Birinchi yo'nalish — erta diagnostika: psixolog maktabda o'tkaziladigan muntazam psixologik diagnostika tadbirlari orqali autodestruktiv xulqqa moyil o'smir qizlarni ilk bosqichda aniqlashi lozim. Buning uchun standartlashtirilgan metodikalar (SBQ-R, BSS, BDI kabi), kuzatuv protokollari va pedagog-murabbiylar bilan tizimli muloqot zarur [3].

Ikkinchi yo'nalish — individual va guruhli psixologik yordam: aniqlangan o'smirlar bilan individual konsultatsiya o'tkazish bilan birga, hissiy regulyatsiya ko'nikmalarini shakllantiruvchi guruhli mashg'ulotlar tashkil etish talab etiladi. Uchinchi yo'nalish — ota-onalar va pedagoglar bilan ishlash: ota-onalarni o'smirlarning emotsional ehtiyojlarini tushunishga o'rgatish va pedagoglarni dastlabki xavf belgilarini aniqlashga tayyorlash. To'rtinchi yo'nalish — tizimli profilaktika: butun sinf jamoasi uchun mo'ljallangan profilaktik trening dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish [4].

Maktab psixologining faoliyatidagi qiyinchiliklar va yechimlar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktab psixologlari bir qator tizimli muammolarga duch kelmoqda: bitta psixolog zimmasiga o'ta ko'p o'quvchilar to'g'ri kelishi (O'zbekiston standartiga ko'ra 1:500, ammo amalda

ko'pincha 1:800–1000), autodestruktiv xulqni tashxislashga mo'ljallangan mahalliy sharoitga moslashtirilgan metodikalar etishmasligi hamda psixologlar o'rtasida superviziya tizimining rivojlanmaganligi — bu omillar professional yordamning samaradorligini sezilarli darajada pasaytirmoqda [5].

Mazkur muammolarni hal etish uchun quyidagi chora-tadbirlar tavsiya etiladi: maktab psixologlari uchun autodestruktiv xulq profilaktikasiga ixtisoslashgan malaka oshirish kurslari tashkil etish; O'zbekiston o'smirlariga moslashtirilgan diagnostik metodikalar yaratish va standartlashtirish; maktablararo psixolog superviziya guruhlarini tashkil etish; maktab psixologik xizmati va tibbiy-ijtimoiy tuzilmalar o'rtasidagi hamkorlik tizimini yo'lga qo'yish [6].

Xulosa.

Maktab psixologi o'smir qizlarda autodestruktiv xulqni oldini olishning markaziy figurali bo'lib, uning faoliyati erta diagnostika, individual va guruhli yordam, oila va pedagoglar bilan hamkorlik hamda tizimli profilaktika yo'nalishlarini qamrab olishi zarur. Amaliyotda mavjud tizimli muammolar — yuqori ish yuki, metodikalar etishmasligi va superviziya tizimining yo'qligi — maktab psixologik xizmatini yanada takomillashtirish zaruriyatini ko'rsatmoqda. Psixologik xizmat sifatini oshirish uchun davlat darajasidagi siyosiy qarorlar bilan birga, ilmiy-metodologik ta'minot ham kuchaytirilishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-iyundagi "O'zbekiston Respublikasida psixologik xizmatni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5430-son Qarori.
2. Asmolov A.G. Psixologiya lichnosti. — M.: MGU, 1990. — 367 s.

3. Nock M.K. Self-Injury. — Annual Review of Clinical Psychology, 2010. — Vol. 6. — P. 339–363.
4. Karimova V.M. Maktab psixologik xizmati. — T.: TDPU nashriyoti, 2019. — 248 b.
5. Toshmatova D.A. O'smir qizlarda hissiy-irodaviy soha xususiyatlari. — Psixologiya, 2022. — № 2. — B. 44–51.
6. Umarov B.M. O'smirlarda deviant xulq-atvorning psixologik xususiyatlari. — T.: Fan, 2021. — 188 b.
7. Fattoyev S.S. Deviant xulq psixologiyasi. — T.: O'zbekiston, 2019. — 204 b.